

POCZĄTKI NOWOCZESNOŚCI W IRANIE

Seminarium z okazji 110. rocznicy rewolucji konstytucyjnej

Gdy mowa o najnowszej historii Iranu, hasło „rewolucja” kojarzy się przede wszystkim z rewolucją islamską, w wyniku której odsunięto od władzy i zmuszono do emigracji szacha Mohammada Rezę Pahlawiego, rządzącego od 1941 roku. Z jego wyjazdem 16 stycznia 1979 i oficjalnym usunięciem z urzędu niecały miesiąc później dobiegła końca dwupółtysiącletnia historia irańskiej monarchii. W wyniku referendum państwo przekształcono w republikę o teokratycznym charakterze, na czele której stanął *rahbar* – najwyższy przywódca i autorytet religijny. Jeśli przyjrzymy się jednak bliżej wydarzeniom w dwudziestowiecznym Iranie, okaże się, że pod hasłem „rewolucja” kryje się jeszcze jedno wydarzenie – mowa tu o rewolucji konstytucyjnej, to znaczy społeczno-politycznym ruchu modernizacyjnym z lat 1905–1911. Przybrał on początkowo formę pokojowych protestów, przekształcił się w krwawe starcia między brygadą kozacką szacha a obozem reformatorskim, skupiającym różnorodne środowiska dzia-

łaczy zarówno świeckich, jak i duchownych. Źródłem tego ruchu należy szukać, między innymi, w dziewiętnastowiecznym zderzeniu ogarniętego kryzysem Iranu z europejskimi potęgami kolonialnymi, głównie Wielką Brytanią, natomiast do bezpośrednich inspiracji należała rosyjska rewolucja z 1905 roku.

Opisane tu wydarzenia, określane także terminem *maszrutijat* – „ruch konstytucyjny”, sprawiły, że Iran stał się przestrzenią powolnych, ale głębokich przemian ustrojowych, społecznych i kulturalnych. Główne hasła polityczne dotyczyły uchwalenia tego, co w rodzimej irańskiej tradycji ustrojowej właściwie nie istniało: ustawy zasadniczej. Jej ideę ówczesne środowiska irańskich modernizatorów zapożyczyły z Zachodu za pośrednictwem Turcji Osmańskiej, widząc w konstytucji cudowny lek na wszelkie bolączki państwa. W swoim podstawowym założeniu jej uchwalenie miało prowadzić do przekształcenia monarchii absolutnej w nowoczesną monarchię konstytucyj-

Prof. Anna Krasnowolska podczas wykładu 110 lat konstytucji irańskiej

na, która będzie zdolna przeciwstawić się rosnącemu wpływowi brytyjskiemu oraz rosyjskiemu. Choć ostatecznie uchwalona w 1906 roku pierwsza irańska ustawa zasadnicza nie zerwała z wiodącą rolą islamu szyickiego w państwie, a jej zapisy nie zawsze były realizowane, to przetrwała z drobnymi zmianami aż do 1979 roku, czyli do momentu uchwalenia konstytucji Islamskiej Republiki Iranu. W okresie ruchu konstytucyjnego hasłem politycznym towarzyszyła powolna zmiana języka, którym Irańczycy opisywali siebie i swój stosunek do władzy. Na pierwszy plan wysunęła się koncepcja *mellat* – rozumianego jako „naród”, a nie „wspólnota wiernych”, co pozwoliło na włączenie do tej kategorii nie tylko perskojęzycznych Irańczyków i wyznających islam mniejszości etnicznych (Azerów czy Kurdów), lecz także mniejszości religijnych (chrześcijan, żydów i zaratusztrian). Z czasem pojawiło się pojęcie *szahrwandan*, tzn. „obywatele”, które zastąpiło zapożyczony z języka arabskiego termin *ra'aja* – „poddani”.

Zapoczątkowany ponad sto lat temu rozwój nowoczesnej edukacji zastępującej tradycyjne nauczanie w szkołach koranicznych, rozwój prasy jako środka masowej

Uczestnicy seminarium

Widokówka wydrukowana w okresie rewolucji konstytucyjnej i towarzysząca otwarciu pierwszej sesji plenarnej irańskiego zgromadzenia narodowego – madżlesu

komunikacji, zwiększenie obecności kobiet w przestrzeni publicznej, a wreszcie otwarcie się na przemiany obyczajowe sprawiło, że społeczeństwo irańskie przeszło głęboką transformację.

Doniosłość tych przemian stała się pretekstem do zorganizowania na Uniwer-

sytecie Jagiellońskim spotkań upamiętniających 110. rocznicę ruchu konstytucyjnego. Jak zaznaczyła podczas otwarcia obchodów prof. Anna Krasnowolska (UJ), rewolucja islamska z 1979 roku była naturalną kontynuacją poszukiwań nowoczesnej irańskiej tożsamości zapoczątkowanych przez ruch konstytucyjny – nie byłoby zatem dzisiejszego Iranu bez zrywu z lat 1905–1911.

Pomysł spotkań upamiętniających irańską rewolucję konstytucyjną wyszedł z Zakładu Iranistyki Wydziału Filologicznego, a do organizacji włączyła się Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji Wydziału Filozoficznego, a także zaprzyjaźniony Zakład Iranistyki Uniwersytetu Warszawskiego. 18 listopada w siedzibie KPSC przy ul. Grodzkiej 52 odbyło się seminarium *Ruch konstytucyjny w Iranie (1905–1911). Przyczyny, przebieg, skutki*, podczas którego wystąpili naukowcy z Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawskiego, Łódzkiego i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Problematyka poszczególnych wystąpień obejmowała szerokie spektrum tematów, od wprowadzenia w zagadnienie (prof. Anna Krasnowolska, UJ),

przez analizę podobnych ruchów w państwach regionu (Egipt – dr Miroslaw Michalak, UW; Afganistan – Jakub Gajda, UŁ; Turcja – Karolina Olszowska, UJ), po pogłębioną analizę zjawisk społeczno-kulturowych na przykładzie mniejszości religijnych (dr Paulina Niechciał, UJ, i dr Marcin Rzepka, UP JP2), kobiet (dr Magdalena Zaborowska, UW; Piotr Bachtin, UW), współczesnej irańskiej literatury (dr Karolina Rakowiecka-Asgari, UJ), a także myśli politycznej (dr Stanisław Jaśkowski, UW).

21 listopada odbyło się spotkanie *Konstytucja to początek? Nowoczesność w Iranie* w ramach cyklu „Bezkresy kultury”, organizowanego od kilku lat przez KPSC UJ dzięki gościnności kawiarni Pauza in Garden przy ul. Rajskiej 12 – cykl w założeniu ma przybliżać kwestie naukowe gronu szerszemu niż tylko akademickie. Zazwyczaj są to spotkania w formie wykładów, tym razem jednak spotkanie miało formułę dyskusji – gośćmi dr Pauliny Niechciał z KPSC UJ była trójka krakowskich znawców współczesnej historii i kultury Iranu: prof. Anna Krasnowolska, dr Karolina Rakowiecka-Asgari i dr Marcin Rzepka. Interesującą częścią dyskusji był pokaz widokówek ze zbiorów prof. Krasnowolskiej, drukowanych w okresie rewolucji konstytucyjnej i towarzyszących otwarciu pierwszej sesji plenarnej irańskiego zgromadzenia narodowego – *madżlesu*. Widokówki te stanowią ważne wizualne świadectwo tamtych wydarzeń, a fakt, że irańscy reformatorzy zdecydowali się na upowszechnianie wiedzy o ruchu konstytucyjnym właśnie w postaci pocztówek, miał duże znaczenie propagandowe.

O tym, z jak dużym zainteresowaniem spotkała się dyskusja, świadczyć mogą pytania zadawane przez widzów. W tym względzie podstawowy cel obu spotkań – seminarium oraz dyskusji – czyli przybliżenie polskiemu odbiorcy problematyki modernizacji w krajach pozaeuropejskich na przykładzie Iranu został osiągnięty. Co więcej, w 2017 roku planowana jest publikacja, która przybliży czytelnikom omawianą na spotkaniach tematykę rewolucji konstytucyjnej w Iranie.

Mateusz M. Kłagisz

Zakład Iranistyki w Instytucie Orientalistyki UJ

Paulina Niechciał (KPSC)

Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji UJ

Pocztówka wydana z okazji pierwszej sesji plenarnej irańskiego zgromadzenia narodowego – madżlesu